

Dr Krzysztof Stachura

Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne 2018.

Diagnoza w kulturze – Malbork

Gdańsk 2018

*Dofinansowano ze środków Narodowego Centrum Kultury
w ramach Programu "Dom Kultury + Inicjatywy Lokalne 2018"*

SPIS TREŚCI

<i>Wprowadzenie</i>	3
<i>Co z tą kulturą?</i>	4
<i>Malbork – ogólna charakterystyka miejscowości</i>	6
<i>Charakterystyka miejskiej infrastruktury kulturalnej</i>	8
<i>Percepcja malborskiej sceny kulturalnej</i>	11
<i>Potrzeby i oczekiwania mieszkańców</i>	14
<i>Podsumowanie</i>	16
<i>Rekomendacje</i>	18

WPROWADZENIE

Niniejszy raport powstał w efekcie diagnozy lokalnej prowadzonej przez Malborskie Centrum Kultury i Edukacji w ramach programu Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne 2018. Operatorem programu jest Narodowe Centrum Kultury. Opracowanie składa się z kilku zasadniczych części. Oprócz wprowadzenia, zawierającego podstawowe informacje o celu projektu i jego przebiegu, kolejne rozdziały poświęcone są, w kolejności:

- (1) kontekstowi przemian życia kulturalnego we współczesnej Polsce,
- (2) krótkiej charakterystyce sytuacji w społeczności, ze szczególnym wskazaniem dostępnych zasobów i istniejących ograniczeń,
- (3) przedstawieniu specyfiki sektora kultury w Malborku,
- (4) ocenie oferty kulturalnej oraz opisowi potrzeb kulturowych mieszkańców oraz
- (5) podsumowaniu i rekomendacjom, jakie płyną z przeprowadzonej analizy.

Celem projektów realizowanych w ramach programu Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne 2018 jest przede wszystkim budowanie relacji na linii instytucje kultury – mieszkańcy lokalnej społeczności. Mając to na uwadze, diagnoza prowadzona była w taki sposób, by opracowane wyniki i wyciągnięte na ich podstawie wnioski pozwalały docelowo, i w dłuższej perspektywie, na prowadzenie systemowych działań zorientowanych na lepsze zakorzenienie instytucji kultury w lokalnej społeczności. Należy jednocześnie podkreślić, że z uwagi na krótki czas trwania i ograniczony zasięg diagnoza ma charakter eksploracyjny i powinna stanowić wstęp do dalszej pracy dla wszystkich aktorów instytucjonalnych zaangażowanych strategicznie w funkcjonowanie sektora kultury w Malborku.

W toku procesu diagnostycznego zebrano materiały z wykorzystaniem różnych technik i źródeł. Kluczowym elementem diagnozy były zogniskowane wywiady grupowe (n=3) zrealizowane w homogenicznych grupach: (1) młodzieży, (2) lokalnych liderów oraz (3) „zwykłych” mieszkańców miasta. W trakcie wywiadów poruszane były wątki dotyczące oceny miasta i lokalnego sektora kultura, a także opinie nt. samych mieszkańców, czyli autostereotyp lokalnej społeczności. Równolegle w pracach diagnostycznych przeprowadzona została analiza istniejącej dokumentacji (*desk research*), uwzględniająca między innymi przegląd opracowań strategicznych i źródeł internetowych (w tym kanałów w mediach społecznościowych). W pracach nad raportem wykorzystane zostały również dane pozyskane w formie sondy online wśród mieszkańców Malborka, a także opinie na temat oczekiwań uczniów (wyrażane na przeznaczonych w tym celu tablicach w malborskich szkołach) i dzienniczki trzech senierek (studentek Uniwersytetu Trzeciego Wieku), w których przez okres około tygodnia relacjonowały one przebieg swoich dni. W ramach projektu odbył się także

warsztat dla kadry Malborskiego Centrum Kultury i Edukacji, nakierowany na rozwinięcie refleksji kadry na temat potencjalnych kierunków rozwoju instytucji.

* * *

CO Z TĄ KULTURĄ?¹

Prowadzenie diagnoz w kulturze nie powinno abstrahować od czynników zewnętrznych i kontekstu, w którym są one prowadzone. Jest to szczególnie ważne współcześnie, gdy pole kultury ulega szybkim i często nieoczywistym zmianom. Osadzenie wniosków z diagnoz w realiach zmiany społecznej pomaga z jednej strony lepiej je zrozumieć, z drugiej zaś wdrożyć w życie potrzebne rozwiązania, czyli, innymi słowy, prowadzić skuteczną politykę kulturalną.

O tym, że kultura znajduje się w procesie zmiany, badacze i eksperci debatują w ostatnich latach szczególnie intensywnie. Wśród kluczowych postulatów w tej dyskusji znajdują się odrzucenie centralistycznej wizji kultury i poszerzający się zakres „kulturowego obywatelstwa”. W praktyce oznacza to, że kultura się demokratyzuje, a tradycyjne hierarchie ulegają zachwianiu. W czasach rosnącej mobilności i ekspansywnego rozwoju technologii dostęp do kultury jest łatwiejszy, niemal natychmiastowy, ale też znacznie bardziej rozproszony. Zanika kulturowy kanon, a do konsumpcji kultury dochodzi często bez pośrednictwa instytucji. Mówi się nawet w tym kontekście o dezinstytucjonalizacji uczestnictwa w kulturze. Mimo że nie oznacza to, że podmioty w sektorze kultury stają się niepotrzebne, wiele z nich poszukuje nowych strategii działania, świadomych rosnącej konkurencji o czas, jaki ludzie są skłonni poświęcić na aktywność kulturalną.

Jednocześnie toczy się dziś spór o to, jakie funkcje ma właściwie pełnić kultura – w jakim stopniu ma być źródłem rozrywki, sposobem doświadczania sztuki, narzędziem polityki społecznej, platformą edukacyjną, czy też może produktem wizerunkowym. Żyjemy w czasach, w których powtarzamy hasło: „kultura się liczy”. Od kultury oczekuje się bardzo wiele i liczy, że w wielu aspektach naszego życia po prostu nam się „przyda”. Nie zawsze jednak w parze z tymi oczekiwaniami idą odpowiednie polityki kulturalne, a

¹ Więcej nt. przemian współczesnego sektora kultury przeczytać można między innymi w tych dwóch opracowaniach: Bachórz, Agata i Krzysztof Stachura. (2015). *W poszukiwaniu punktów stycznych. Rekonstrukcja dyskursu o problemach (nie)uczestnictwa w kulturze*. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej oraz Czarnecki, Sławomir [et al.]. (2012). *Poszerzenie pola kultury. Diagnoza potencjału sektora kultury w Gdańsku*. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej.

przede wszystkim zasoby na „uprawianie kultury” – przede wszystkim finansowe, ale też infrastrukturalne, kadrowe czy czasowe.

Mądry plan na kulturę powinien uwzględniać opisywaną powyżej specyfikę i brać pod uwagę zmiany, jakie zachodzą w otoczeniu społecznym. W przestrzeni kultury dotyczą one między innymi prywatyzacji uczestnictwa w kulturze, „pokawałkowania” czasu wolnego oraz nowych schematów percepcji kultury, przede wszystkim jej „spłaszczoność” przeżywania, wynikającego z rosnącej presji na iwentowe doświadczanie kultury (czyli preferencji dla uczestnictwa w dużych, darmowych wydarzeniach kulturalnych). Równolegle dochodzi do ewolucji ścieżek uczestnictwa w kulturze, a odbiorcy kultury emancypują się spod władzy instytucji. Tradycyjny monopol podmiotów z sektora kultury na „dostarczanie” kultury odbiorcom słabnie, a na znaczeniu zaczynają zyskiwać indywidualne strategie korzystania z dóbr i treści kultury, zakorzenienie w sieciach społecznych i poszukiwanie nowych przewodników po świecie kultury. Dobrym przykładem tego trendu jest rosnąca popularność blogerów i youtuberów.

Wszystkie te zmiany sprawiają, że mówimy dziś o tym, że pole kultury się poszerza. Znaczna część współczesnej sceny kulturalnej nie jest już związana z tradycyjnie rozumianymi instytucjami kultury, a w sektorze dochodzi do znacznego przewartościowania dotychczasowych znaczeń przypisywanych kulturze. Warto jednak powtórzyć, że ta (r)ewolucja nie oznacza potrzeby „wypchnięcia” z pola kultury instytucji. Przeciwnie, powinna być wskazówką do tego, że potrzebne są instytucje gotowe wchodzić w nowe role, mogące pełnić nowe funkcje, skłonne redefiniować swoje strategie z uwzględnieniem szybko zmieniających się realiów społecznych.

W poszerzonym polu kultury zmienia się sektorowe rozumienie kultury, a na scenie pojawiają się nowi aktorzy (na przykład NGO’sy). Zadania kulturalne realizują zresztą także instytucje spoza tradycyjnie rozumianego sektora kultury – mogą to być i ośrodki pomocy społecznej, i wielki biznes. Nowe są też zarówno cele działań (coraz wyraźniej akcentuje się na przykład znaczenie kultury dla włączania grup zagrożonych wykluczeniem społecznym), jak i formuły prowadzonej działalności. Oferta kulturalna ma być też łatwo dostępna, zachęcać do uczestnictwa i angażować wiele zmysłów.

MALBORK - OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA MIEJSCOWOŚCI

Malbork jest głównym ośrodkiem regionalnym, oddalonym o około 30 km od Elbląga i około 60 km od Gdańska. Popularność turystyczną Malbork zawdzięcza Zamkowi Krzyżackiemu, który stanowi siedzibę Muzeum Zamkowego w Malborku i jest wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Malbork jest miastem średniej wielkości, które w 2017 roku zamieszkiwały 38723 osoby. Liczba ludności w mieście systematycznie maleje (dla porównania: w 2012 roku w mieście mieszkały 39252 osoby). W strukturze ludności dominują kobiety². W skali województwa Malbork cechuje niekorzystny przyrost naturalny i ogólne saldo migracji, wynikające przede wszystkim z poszukiwania pracy przez mieszkańców miasta w większych ośrodkach.

W Programie Rewitalizacji Miasta Malborka na Lata 2017-2023 Malbork na + zdiagnozowano dwa główne problemy. Pierwszym z nich jest niekorzystna struktura przestrzenna miasta (jego podział na część „miejską” i „zamkową” oraz ekspansywny rozwój przemysłu i zabudowy mieszkaniowej w minionych dekadach), drugim zaś dominacja Zamku Krzyżackiego nad innymi sferami życia miasta. Te zjawiska mają wpływ na niewykorzystywanie istniejącego w mieście potencjału, co w efekcie przekłada się na słabość lokalnego rynku pracy i wszystkie wiążące się z tym konsekwencje.

Z danych za 2015 rok wynika, że w Malborku wysoki jest wskaźnik bezrobocia (7,8% w porównaniu do 6,5% w skali kraju i 5,4% w skali województwa). O ile wskaźnik ten spada, wzrasta liczba osób długotrwale bezrobotnych, w tym tych, którzy ukończyli 55. rok życia. Wśród innych zjawisk kryzysowych warto wymienić relatywnie (w stosunku do sytuacji w województwie czy kraju) wysoki odsetek korzystających z zasiłków pomocy społecznej. Generalnie przyjmuje się, że w Malborku wykluczenie społeczne jest dziedziczone z pokolenia na pokolenie. Problemem miasta jest też starzenie się lokalnej społeczności i rozwój procesów suburbanizacyjnych.

Niekorzystnym efektem tych zmian jest brak aktywnej współpracy między mieszkańcami, wzrost poziomu rozwarstwienia społecznego i nasilanie się konfliktów w obrębie społeczności. W dokumencie trafnie określono, że możliwą drogą rozwiązywania istniejących problemów byłoby położenie nacisku na zwiększenie

² Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych (<https://bdl.stat.gov.pl>).

poziomu integracji społecznej, w tym działań o charakterze edukacyjnym i kulturalnym, takich jak na przykład zwiększenie liczby lokalnych animatorów czy streetworkerów.

W 2015 roku na terenie Malborka działało 96 organizacji pozarządowych, z czego większość posiada siedziby w centrum miasta. Taka liczba podmiotów stanowi ważny zasób rozwojowy społeczności, a organizacje mogą pełnić funkcje ważnych partnerów społecznych. Warto jednak jednocześnie podkreślić, że w przeliczeniu na 1000 mieszkańców organizacji w Malborku jest mniej (3,16) niż w porównywalnych, jeśli chodzi o zasoby miastach, na przykład w Kwidzynie (3,88), Sztumie (4,18) czy Bytowie (4,71). W częściach miasta objętych programem rewitalizacji niskie są za to odsetki osób znających lokalnych liderów i osoby aktywne społecznie.

Program Rewitalizacji Miasta Malborka na Lata 2017-2023 Malbork na + jako jeden z celów zakłada integrację i aktywizację lokalnej społeczności, w tym poprawę dostępu do zorganizowanej oferty kulturalnej i rekreacyjnej poprzez modernizację istniejącej infrastruktury oraz przeciwdziałanie niskiej aktywności społecznej i budowanie lokalnej tożsamości. Ten ostatni cel wydaje się być jednak szczególnie trudny do osiągnięcia w krótkiej perspektywie czasowej. Warto byłoby też dokapitalizować takie działania w większej niż przewidziana kwocie (20000 zł)³.

Z konsultacji społecznych – realizowanych w latach 2015-2017 w ramach przygotowań do opracowania programu rewitalizacji – płynie też wniosek, że miasto boryka się z takimi problemami, jak nieodpowiednia organizacja ruchu samochodowego i rowerowego, brak atrakcyjnych przestrzeni publicznych (w tym: niewykorzystany potencjał wodny) oraz brak miejsc i oferty spędzania czasu wolnego⁴. Wszystkie te czynniki mają bardzo duże znaczenie dla organizacji oferty kulturalnej miasta. W dalszej części raportu znajdują się odniesienia empiryczne do tych wątków.

W 2012 roku Rada Miejska w Malborku przyjęła Strategię Przewidywania i Zarządzania Zmianą Społeczno-Gospodarczą w Mieście Malborku na lata 2013-2020. Obowiązujący dokument jest aktualizacją strategii z 2001 roku. Zaprezentowana w dokumencie wizja Malborka zakłada, że będzie to „subregionalny biegun wzrostu z wiodącą funkcją usługową / edukacyjną, kulturalną oraz rekreacyjną”⁵, oferujący różnorodną ofertę spędzania wolnego czasu, także w zakresie kultury.

³ Program Rewitalizacji Miasta Malborka na Lata 2017-2023 Malbork na +.

⁴ Załącznik nr 1 do Programu Rewitalizacji Miasta Malborka na lata 2017-2023. Raport z procesu włączania społecznego na etapie opracowania Programu Rewitalizacji Miasta Malborka na lata 2017-2023. Wyniki konsultacji społecznych realizowanych w latach 2015-2017.

⁵ Strategia Przewidywania i Zarządzania Zmianą Społeczno-Gospodarczą w Mieście Malborku na lata 2013-2020.

O ile jednak na poziomie ogólnym tak określone cele można uznać za właściwe, brakuje wskazania mapy drogowej, która precyzowałaby, jak Miasto miałoby stać się regionalnym liderem, jeśli chodzi o jakość oferty kulturalnej. Takich strategicznych planów nie ma ani w obowiązującej strategii rozwoju Malborka, ani w innych miejskich dokumentach.

W istniejącej strategii w analizie SWOT w obszarze „kultura, rekreacja i sport” wśród zagrożeń wskazano „atrakcyjniejsze, alternatywne formy rozrywki np. internet, gry komputerowe, telewizja, subkultury młodzieżowe”⁶. Taki zapis zakłada bardzo tradycyjne, w dużej mierze nieadekwatne, rozumienie kultury, nie dowartościowuje oddolnych inicjatyw kulturalnych, pozainstytucjonalnych formuł uczestnictwa i potencjałów zlokalizowanych poza instytucjonalnym centrum kultury w lokalnej społeczności. Generalny kierunek rozwoju kultury w mieście oraz sposoby jego wdrożenia i realizacji wymaga gruntownego przemyślenia.

* * *

CHARAKTERYSTYKA MIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY KULTURALNEJ

Głównymi aktorami instytucjonalnymi w sektorze kultury w mieście są Muzeum Zamkowe w Malborku oraz Malborskie Centrum Kultury i Edukacji, posiadające siedziby w różnych częściach miasta. Od 1946 roku funkcjonuje też Miejska Biblioteka Publiczna w Malborku, a swoją działalność rozpoczyna właśnie Muzeum Miasta Malborka. Niewątpliwą słabością zrealizowanej diagnozy jest brak uwzględnienia w procesie badawczym głosu przedstawicieli Muzeum Zamkowego w Malborku. Można potraktować ten fakt jako symbol podziału miasta na „część zamkową” i „resztę”, diagnozowany także w innych opracowaniach czy dostrzegany przez samych mieszkańców.

W mieście funkcjonują (lub tylko są zarejestrowane) 102 organizacje pozarządowe (o 6 więcej w stosunku do ustaleń z 2015 roku). Zdecydowana większość z nich pośrednio lub bezpośrednio odwołuje się w działaniach statutowych do prowadzenia działalności kulturalnej. Zakres ich aktywności organizacji jest przy tym bardzo zróżnicowany⁷. Trudno natomiast określić, jak silne są grupy nieformalne działające w obrębie miasta.

⁶ Tamże.

⁷ <https://mojepanstwo.pl/dane/gminy/1155,malbork/ngo?>

Wiedza informatorów dotyczy przede wszystkim podmiotów zinstytucjonalizowanych. Spośród NGO'sów największą rozpoznawalnością cieszy się założone w 2009 roku Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych MaKUL@TURA, organizujące przede wszystkim koncerty zespołów rockowych i metalowych.

W skład infrastruktury kulturalnej miasta wchodzi też instytucje prywatne, takie jak lokalne kluby, puby i kawiarnie, ale też miejskie media (gazety i prasa internetowa). Ważnymi instytucjami są również Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Ignacego Jana Paderewskiego oraz Powiatowe Ognisko Plastyczne w Malborku. W mieście nie ma natomiast dużej sali widowiskowej, co ogranicza możliwość organizacji dużych wydarzeń kulturalnych i spotyka się z dużym niezadowoleniem lokalnej społeczności.

Od kilku lat w Malborku nie ma też funkcjonującego stale kina, chociaż istnieją zaawansowane plany jego otwarcia w wynajmowanej siedzibie Klubu 22. Bazy Lotnictwa Taktycznego⁸. Plany wznowienia w mieście działania kina generalnie przyjmowane są przez mieszkańców pozytywnie, choć dostrzega się też potencjalne zagrożenia związane z ryzykiem biznesowym prowadzenia takiego przedsięwzięcia. Aktualnie pokazy kina objazdowego współorganizuje malborska Spółdzielnia Socjalna Fabryka Inicjatyw.

Głównym organizatorem życia kulturalnego w mieście jest Malborskie Centrum Kultury i Edukacji, którego siedziby znajdują się w budynku Ratusza, Szkoły Łacińskiej, Szpitala Jerozolimskiego oraz Radia Malbork. W statucie instytucji określono 12 obszarów zadań do realizacji, spośród których najważniejsze są dwa pierwsze, czyli edukacja kulturalna oraz tworzenie warunków do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego. I to te funkcje, przede wszystkim, jednostka realizuje⁹.

Szczególnym miejscem na mapie kulturalnej Malborka jest budynek Ratusza – przez wiele lat siedziba Młodzieżowego Domu Kultury „Ratusz”. Dziś Ratusz nadal intensywnie wykorzystywany jest na prowadzenie działalności kulturalnej (przede wszystkim edukacyjnej), ale pogarszający się stan techniczny budynku stanowi istotne ograniczenie w rozwijaniu programu kulturalnego w tej lokalizacji.

Z budynkiem Ratusza kontrastuje otwarty w 2014 roku budynek Szkoły Łacińskiej – imponujący architektonicznie, wielofunkcyjny i wielopiętrowy obiekt, przez wielu mieszkańców kojarzony jako „nowe” centrum kulturalne w mieście. Potencjał tej części MCKiE jest bardzo duży, choć w dużej mierze pozostaje też jeszcze niewykorzystany –

⁸ <http://malbork.naszemiasto.pl/artykul/malbork-coraz-blizej-przejecia-kina-przez-miasto-w-tym,4609435,art,t,id,tm.html>.

⁹ http://www.kultura.malbork.pl/index_pliki/Statut.pdf.

brakuje pracowników merytorycznych i administracyjnych, a zasady korzystania z budynku (na przykład wynajem komercyjny przestrzeni) są obwarowane ograniczeniami wynikającymi z dofinansowania otrzymanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020.

Niewielką siedzibą dysponuje Radio Malbork, które pozycjonuje się jako ważny gracz na lokalnym rynku radiostacji i istotne źródło informacji o kulturze i promocji wydarzeń kulturalnych w mieście. Radio jest młodą instytucją (otrzymało koncesję w połowie 2011 roku), a jego ramówka stale się rozwija.

Odnowiony jest budynek Szpitala Jerozolimskiego, który stanowi także siedzibę dla Galerii NOVA oraz Inkubatora Kultury, umożliwiającego dostęp do przestrzeni biurowych i działań organizacjom z sektora kreatywnego. Jest to nowa możliwość oferowana podmiotom zainteresowanym prowadzeniem takiej działalności i warto obserwować jej rozwój w najbliższych latach.

Potencjał infrastrukturalny kultury w Malborku należy ocenić jako znaczny. Szeroki jest też zakres oferty kulturalnej, z której w mieście można korzystać. W sprawozdaniach samego MCKiE za ostatnie lata wskazuje się na realizację dziesiątek projektów i wydarzeń, o bardzo zróżnicowanym zakresie, adresowanym do różnych grup wiekowych – od festynów dzielnicowych, przez projekty muzyczne, po wystawy i publikacje historyczne.

Akcentuje się przy tym współpracę z innymi organizacjami, między innymi wspomnianymi: Muzeum Zamkowym w Malborku oraz Stowarzyszeniem Inicjatyw Kulturalnych MaKUL@TURA, ale także Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Autystycznym i Osobom z Trudnościami w Komunikowaniu Się w Malborku, Stowarzyszeniem Rekonstrukcji Historycznej „Marienburg”, Jazz Clubem Spiżarnia, Stowarzyszeniem „Koło Przewodników Malborskich”, Malborskim Stowarzyszeniem OŚ, Stowarzyszeniem Miłośników Muzyki, oddziałem malborskim Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Malborskim Stowarzyszeniem Chóru „Lutnia” i wieloma innymi podmiotami. Wśród organizacji młodzieżowych, które działają w mieście, warto wymienić Młodzieżową Radę Miasta Malborka (aktualnie trwa jej VII kadencja).

PERCEPCJA MALBORSKIEJ SCENY KULTURALNEJ

Na wnioski z oceny oferty kulturalnej Malborka wpływ mają wyniki badania ankietowego zrealizowanego wśród mieszkańców oraz rozmowy z mieszkańcami (zogniskowane wywiady grupowe). Zebrany materiał jest wzajemnie komplementarny i oferuje ciekawy wgląd w opinie lokalnej społeczności na temat aktualnej kondycji życia kulturalnego w mieście.

Czytając dalszą część tekstu (zarówno ten, jak i kolejny fragment, poświęcony potrzebom kulturalnym mieszkańców) warto jednak mieć na uwadze dwa zastrzeżenia. Pierwsze ma charakter metodologiczny. Zebrany materiał nie może być traktowany jako w pełni reprezentatywny zestaw wniosków i interpretacji z uwagi na ograniczony zasięg realizacji badań. Szczególnie wyniki badania ankietowego – w którym wzięły udział (online) 42 osoby i które ma charakter sondy – mogą posłużyć jedynie jako orientacyjne wskazówki dotyczące faktycznego stosunku mieszkańców do lokalnej kultury i natury ich potrzeb. Drugie zastrzeżenie wiąże się z ograniczonym czasem trwania diagnozy, umożliwiającym jedynie wstępną eksplorację opinii mieszkańców o ofercie kulturalnej i warunkach życia kulturalnego w Malborku.

Wśród osób, które wypełniły kwestionariusz, większość stanowią kobiety oraz mieszkańcy miasta w przedziale wiekowym 26-40 lat. Ponad 4 na 10 respondentów wskazuje, że dysponuje dziennie kilkoma godzinami wolnego czasu, który teoretycznie może być przeznaczony na kontakt z kulturą. Wydaje się, że to duży zasób, którym badani mogą zarządzać.

Generalna ocena oferty kulturalnej w Malborku jest niższa od przeciętnej – wynosi 2,79 na skali 1-5 i jest to z pewnością wynik niepokojący, szczególnie w kontekście szerokiego zaplecza infrastrukturalnego i rozwiniętej oferty kulturalnej miasta. Ambivalentna jest też ocena MCKiE. Największą grupę stanowią respondenci, którzy twierdzą, że Centrum jest otwarte na społeczność lokalną, ale jednocześnie ponad połowa nie identyfikuje się z taką tezą, a prawie 1/3 jest zdania, że duża część wydarzeń organizowanych przez MCKiE nie zaspokaja ich potrzeb¹⁰.

Krytyczny stosunek do oferty kulturalnej Malborka widać, kiedy analizuje się częstość wskazań na jej mocne i słabe strony. Po stronie plusów wskazania padają przede

¹⁰ W dalszej części, w której relacjonowane są wnioski z badania ilościowego, nie podawane są (w większości przypadków) wskazanie liczbowe czy procentowe z uwagi na zbyt małą wielkość próby badawczej i trudność jednoznacznej klasyfikacji odpowiedzi do konkretnych kategorii.

wszystkim na imprezy-marki, takie jak Magic Malbork, Dni Malborka i Oblężenie Malborka oraz „dobre” koncerty. Poza tym pojedyncze głosy pozytywne dotyczą między innymi: aktywności MCKiE i lokalnych NGO’ów, oferty Muzeum Zamkowego, zróżnicowania miejskiej oferty (w tym: oferty dla osób starszych), promowania lokalnych artystów i organizowania spacerów z przewodnikiem.

Więcej komentarzy dotyczy jednak nie mocnych, a słabych stron miejskiej oferty. Podkreśla się, że jest jej za mało albo że jest za słaba. Niektórzy badani to doprecyzowują, pisząc, że oferta jest nieadekwatna do potencjału miasta. Krytyczne głosy dotyczą poza tym słabej oferty dla dzieci i młodzieży oraz rodzin, wspomnianego braku kina i sali widowiskowej, zbyt małej liczby „dobrych” koncertów i imprez plenerowych, niskiej jakości promocji oraz wysokich cen biletów. Pojedyncze wskazania dotyczą zbyt słabej oferty teatralnej i kabaretowej, niewystarczającego wsparcia dla lokalnych twórców, niechęci do imprez z muzyką disco polo i krytycznej oceny Oblężenia Malborka.

Ciekawe wnioski płyną z analizy odpowiedzi na pytanie o źródła dowiadywania się o ofercie kulturalnej. Mieszkańcy korzystają z różnych źródeł, żeby pozyskiwać informacje o wydarzeniach kulturalnych i wszystkie, które podano jako proponowane warianty, mają swoich zwolenników. Najpopularniejsze są źródła internetowe (portale społecznościowe i lokalna prasa internetowa), ale nieznacznie tylko mniejszą popularnością cieszą się poczta pantoflowa, plakaty w przestrzeni publicznej, informacje pozyskiwane w TV Malbork, Malborski Kalendarz Imprez i Radio Malbork. Dla mniejszej części badanych ważne są też strona internetowa MCKiE oraz lokalna prasa drukowana.

Wśród miejsc, w których można spędzić czas wolny, badani wymieniają przede wszystkim cztery przestrzenie: (1) puby / restauracje / kawiarnie (różne, bez wyraźnej preferencji dla konkretnego miejsca), (2) bulwar nad Nogatem i okolice, (3) Zamek Krzyżacki i okolice oraz (4) Park Miejski w Malborku. Kolejne w rankingu są: Ośrodek Sportu i Rekreacji (wraz z lodowiskiem), Malborskie Centrum Kultury i Edukacji, Dinopark Malbork, Park Linowy w Malborku JUMPY PARK, Plac Kazimierza Jagiellończyka oraz skatepark i place zabaw. Odpowiednio mniej wskazań pada na restaurację McDonald’s, Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych MaKUL@TURA, Centrum Animacji. Salę Zabaw LATAWIEC oraz Klub 22. Bazy Lotnictwa Taktycznego. Warto zwrócić uwagę na silną preferencję mieszkańców do spędzania czasu wolnego w przestrzeni publicznej poza siedzibami instytucji.

W gronie liderów wskazuje się, że miasto posiada duży potencjał w obszarze kultury, ale nie jest w stanie go wykorzystać. Zdaniem rozmówców wynika to z braku istnienia zarówno wyraźnej strategii polityki kulturalnej, jak i szerzej, czegoś, co określa się

mianem „pomysłu na miasto”. Brak spójnego planowania ma skutkować realizacją działań ad hoc, bez wpisania ich w szerszą perspektywę i bez określenia celu, dla którego są prowadzone. Badani mają też trudność w określeniu, kto ponosi faktyczną, merytoryczną odpowiedzialność za prowadzenie polityki kulturalnej w mieście. Samorządowi zarzuca się w tym kontekście instrumentalne i protekcyjne traktowanie kultury, brak koncepcji zarządzania sektorem i niechęć do wypracowania systemowych rozwiązań w zakresie wspierania lokalnych aktorów instytucjonalnych. Krytycznie oceniana jest też miejska polityka w zakresie promocji turystyki. Rozmówcy uważają, że jest nieskuteczna, czego dowodem jest brak infrastruktury pozwalającej „zatrzymać” turystów na okres dłuższy niż jedno popołudnie (niezbędne do odwiedzenia malborskiego zamku).

Oprócz braku strategii rozwoju sektora kultury za jego główną bolączkę uznaje się generalnie niski poziom zsięciowania instytucji. Oprócz podziału miasta na część „zamkową” i „nie-zamkową” akcentuje się między innymi: słabą współpracę pomiędzy organizacjami pozarządowymi, słabość wzajemnego wykorzystywania dostępnych zasobów, nieporozumienia komunikacyjne między podmiotami oraz brak chęci do wykorzystywania istniejących narzędzi ułatwiających współpracę, jak choćby Malborski Kalendarz Imprez. Instytucje cieszą się wysokim poziomem autonomii, ale nie potrafią czerpać korzyści z podejmowania działań wspólnych. Jeśli działają we współpracy, najczęściej ma ona charakter kurtuazyjny, nie zaś efektywny. Badani są zdania, że brakuje systemowych reguł współpracy, trwałej sieciowej logiki relacji sektorowych. Jej budowanie blokują liczne partykularyzmy i niechęć do przyjmowania perspektywy partnerów.

Zwraca się też uwagę na paradoks niewykorzystywanej infrastruktury i brak tworzenia optymalnych warunków do „uprawiania” kultury. Przykładem takiego utrudnienia ma być na przykład brak miejsc, w których młode zespoły i grupy artystyczne mogłyby spotykać się, ćwiczyć i rozwijać swoje umiejętności. Panuje też przekonanie, że dostęp do infrastruktury dla dzieci szkolnych powinien być znacznie łatwiejszy i wiązać się z mniejszymi obciążeniami finansowymi. W kontekście niewykorzystywania dostępnych zasobów powraca wątek współpracy z Muzeum Zamkowym w Malborku, postrzeganym jako instytucja pełniąca funkcję wieży z kości słońskiej – niedostępna i zamknięta na otoczenie.

W trakcie jednego z wywiadów dyskutowano o kwestii mecenatu w kulturze. Uczestnicy spotkania podkreślali możliwość budowania dobrych relacji z biznesem i dzielili się własnymi pozytywnymi doświadczeniami w tym obszarze. Rozważano w tym kontekście możliwość stworzenia przez lokalne firmy funduszu, z którego środki przeznaczone byłyby na finansowanie lokalnych inicjatyw.

POTRZEBY I OCZEKIWANIA MIESZKAŃCÓW

Wydaje się, że istnieje relatywnie duży rozdźwięk między istniejącą infrastrukturą kulturalną a potrzebami mieszkańców. Wynika on z kilku głównych czynników: (1) ogólnych tendencji przemian w kulturze i wynikającego z tego faktu „nienadążania” sektora instytucjonalnego za aspiracjami i oczekiwaniami uczestników życia kulturalnego, (2) peryferyjnego charakteru miejscowości względem większych ośrodków w regionie (przede wszystkim Gdańska i Elbląga), (3) braku spójnej strategii rozwojowej, w tym adekwatnej polityki kulturalnej, (4) niewystarczającej skali wykorzystania dostępnej infrastruktury do „uprawiania” kultury.

Mieszkańcy Malborka odczuwają przede wszystkim wyraźny niedosyt miejsc, w których mogliby spotkać się z innymi¹¹. Nie jest to szczególna specyfika Malborka – podobne oczekiwania i deficyty diagnozuje się w wielu innych miastach w Polsce (może z wyłączeniem ośrodków metropolitalnych). Przestrzeń publiczna w większości polskich miast jest nieatrakcyjna i nieprzyjazna i Malbork nie jest wyjątkiem od tej reguły. Te miejsca, które już istnieją i mogą być wykorzystywane przez mieszkańców, są przez nich oceniane pozytywnie. Ponad połowa osób pisze o nich pozytywnie, w tonie optymistycznym, a mniej niż 1/3 ocenia je krytycznie i wypowiada się negatywnie.

Problem braku miejsc, w których można spędzać czas wolny, pojawia się też w wywiadach grupowych. Ich uczestnicy mówią, że „nie ma gdzie posiedzieć” i że „nie ma alternatywy” (dla przebywania w domu). Szczególnie krytyczni pod tym względem są młodzi mieszkańcy Malborka, dysponujący dużą ilością wolnego czasu, który chcieliby spędzić „na mieście”. Podkreślają jednak, że „nie ma gdzie pójść”, że „chodzi się w kółko” i że „nie ma się gdzie zaczepić”. Nie licząc szczególnych okazji, czyli miejskich imprez, takich jak na przykład Magic Malbork czy Dni Malborka, młodzież twierdzi, że miasto umiera i „nic się nie dzieje”. Jednocześnie podkreśla się, że cena nie jest barierą związaną z uczestnictwem – młodzi ludzie mają wysoki poziom motywacji związany z udziałem w wydarzeniach czy generalnie aktywnością miejską, są więc co do zasady gotowi na ponoszenie kosztów, jakie mogą się z tym wiązać. Warto jednak w tym kontekście dodać, że koszty finansowe stanowią duże obciążenie domowych budżetów rodzin i wysokie ceny biletów uznaje się często za ważną przeszkodę uczestnictwa – szczególnie, gdy poziom motywacji do uczestnictwa jest przeciętny.

Generalnie badani w czasie wolnym lubią przede wszystkim spacerować – jest to zdecydowanie najpopularniejsza forma wypoczynku. Relatywnie często wskazuje się

¹¹ Nawiązanie do tego wątku znajduje się także w kolejnej części raportu.

też na jazdę na rowerze, oglądanie filmów i chodzenie do kina, podróże i zwiedzanie, udział w imprezach i koncertach, uprawianie sportu, czytanie książek i rozwiązywanie krzyżówek, spędzanie czasu z rodziną i znajomymi czy też przebywanie na łonie przyrody. Czas wolny mieszkańcy najczęściej spędzają w Malborku (najchętniej w okolicach Zamku i w Parku Miejskim), ale chętnie też wyjeżdżają: generalnie „poza Malbork”, do Trójmiasta (z naciskiem na Gdańsk), do Elbląga, rzadziej do Sztumu, Tczewa czy na Mierzeję Wiślaną.

Najmłodszy – uczniowie malborskich szkół – chcieliby przede wszystkim rozwinięcia lub poprawy już istniejącej infrastruktury (kino, sala widowiskowa, miejsca spotkań dla młodych ludzi, remont Ratusza, rozwój ścieżek rowerowych). Oczekują też, że oferta będzie bardziej dopasowana do ich oczekiwań (na przykład zwiększy się liczba koncertów). Formułuje się również oczekiwania dotyczące generalnego kierunku rozwoju miasta – głównie poprawy jakości komunikacji publicznej oraz stworzenia nowych miejsc użyteczności publicznej (sklepy, puby, restauracje). Podobne uwagi, choć w mniejszym zakresie, formułują malborscy seniorzy. Przedstawiciele tej grupy znacznie chętniej niż najmłodszy mieszkańcy miasta korzystają z domowych form uczestnictwa w kulturze, także tych bardzo tradycyjnych (oglądanie telewizji, rozwiązywanie krzyżówek).

Dla porównania: wśród oczekiwań wyrażonych w ramach konsultacji społecznych w toku przygotowań do programu rewitalizacji mieszkańcy Malborka wskazali, że oczekują przede wszystkim większej liczby ścieżek pieszych i rowerowych, budowy kina i świetlic osiedlowych, budowy plaży miejskiej, organizacji imprez dzielnicowych, stworzenia stref wolnego grillowania i otwarcia wypożyczalni rowerów i meksów do poruszania się po mieście¹².

Badani, którzy wypełniali ankietę online, wskazywali, jakiego typu wydarzeń kulturalnych brakuje im w Malborku. Najwięcej odpowiedzi dotyczyło imprez ulicznych / rozrywkowych, a kolejne propozycje dotyczyły kina / filmu, teatru, koncertów, kabaretów, wydarzeń dla dzieci / rodzin, spotkań autorskich i konkursów literackich oraz różnego rodzaju zajęć warsztatowych. Znacznie mniej wskazań padło w pytaniu o to, jakich wydarzeń jest w mieście zbyt wiele. Najczęściej sugerowano nadmiar niszowych koncertów (głównie rockowych i reggae), sporadycznie: wydarzeń taneczno-wokalnych, „upolitycznionych” czy o profilu historycznym.

Rozdźwięk między oczekiwaniami a ofertą sprawia, że rozwija się model kultury „na własną rękę”, w którym uczestnicy życia kulturalnego uniezależniają się od instytucji, często po prostu udomawiając praktyki kulturalne. Inną strategią jest korzystanie z

¹² Program Rewitalizacji Miasta Malborka na Lata 2017-2023 Malbork na +.

oferty w innych miejscowościach, w których „coś się dzieje” i których ofertę kulturalną wielu badanych uznaje za atrakcyjną.

Mieszkańcy oczekują, że oferta kulturalna Malborka będzie bardziej zróżnicowana, co w efekcie zminimalizuje efekt wyjazdów z miasta w celu brania udziału w wydarzeniach kulturalnych czy generalnie korzystania z oferty w innych ośrodkach. Zdaniem badanych liczba wydarzeń nie przekłada się na faktyczną różnorodność merytoryczną tego, co oferuje mieszkańcom miasto w obszarze kultury. Wśród postulowanych rozwiązań znajduje się między innymi położenie większego nacisku na możliwość interaktywnego udziału i korzystania z kultury, wykraczającego poza bierny odbiór wydarzeń. Młodzież byłaby też zainteresowana braniem udziału w wydarzeniach e-sportowych.

W narracjach badanych zwraca uwagę napięcie między powracającym oczekiwaniem odnośnie powstawania nowych miejsc umożliwiających spotkania i integrację mieszkańców a autostereotypem mieszkańca Malborka jako kogoś niezainteresowanego kulturą. Wydaje się, że z deklarowanymi chęciami i motywacjami części środowiska lokalnej społeczności kontrastuje dominująca postawa apatii i wycofania społecznego. Z jednej strony więc w rozmowach regularnie akcentuje się niedosyt miejsc, w których można się integrować i okazji, by przebywać blisko z innymi, a z drugiej przedstawia „przeciętnego” mieszkańca jako osobę, która „siedzi w domu i narzeka”, boi się swoich sąsiadów, wykonuje codzienne rutynowe, monotonne czynności i jest raczej zamknięta na innych.

Uczestnicy wywiadów podkreślają też diagnozowany w opracowaniach strategicznych problem słabej integracji lokalnej społeczności, sięgający korzeniami do skomplikowanych przemian struktury osadniczej i społeczno-demograficznej regionu po zakończeniu II wojny światowej. Wśród mieszkańców panuje przekonanie, że „nie otwierają się na siebie”, a w wielu rodzinach panują (wciąż) negatywnie zabarwione stereotypy względem „onych”. W efekcie integracja międzygrupowa jest utrudniona.

* * *

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona diagnoza umożliwiła odkrycie głównych trendów rozwojowych kultury w Malborku i wskazania kontekstu przemian w tej sferze, zarówno w tradycyjnie rozumianym sektorze instytucjonalnym, jak i w poszerzonym rozumieniu lokalnej

16

kultury (działania nie-tradycyjnych instytucji kultury, kultura pozainstytucjonalna itp.). Efektem badania jest też określenie potencjałów i ograniczeń związanych z funkcjonowaniem malborskiego pola kultury, dzięki czemu łatwiejsze będzie programowanie polityki kulturalnej w mieście.

Wnioski z diagnozy można zapisać w syntetycznej formie, wskazując na pięć obszarów, które mają kluczowe znaczenie z punktu widzenia rozwoju lokalnego pola kultury. Mimo że wydzwięk tej syntezy ma charakter krytyczny, miasto dysponuje potencjałami, z których może skorzystać rozwijając lokalny sektor kultury już w perspektywie najbliższych kilku lat (o czym szerzej w rekomendacjach).

PO PIERWSZE: miasto boryka się z problemem regionalnej peryferyjności i niskim poziomem integracji lokalnej społeczności. Wpływ na ten fakt mają problemy w budowaniu spójnej tożsamości miejsca i autostereotyp gnuśnego, mało aktywnego mieszkańca. Te uwarunkowania znajdują przełożenie na specyfikę uczestnictwa w kulturze w Malborku.

PO DRUGIE: lokalna oferta kulturalna oceniana jest przeciętnie, podobnie jak jakość funkcjonowania malborskich instytucji kultury. Mieszkańcy uważają, że istniejąca infrastruktura kulturalna nie jest wykorzystywana w sposób optymalny, ponadto odczuwane są deficyty dostępu do infrastruktury.

PO TRZECIE: główną bolączką mieszkańców miasta jest niedosyt miejsc spotkań. Istnieje wyraźna preferencja do spędzania czasu wolnego w przestrzeni publicznej, często poza przestrzeniami animowanymi przez instytucje. Z powodu dystansowania się od oferty instytucjonalnej mieszkańcy Malborka realizują model uczestnictwa w kulturze „na własną rękę” – często w domu, ewentualnie w innych miejscowościach.

PO CZWARTE: panuje przekonanie, że miasto ma duży potencjał kulturowy, ale nie potrafi go wykorzystać. Malborkowi brakuje strategii rozwoju kultury i spójnej polityki kulturalnej, która wyznaczałaby kierunki ewolucji działań instytucji odpowiedzialnych za tworzenie warunków do uczestnictwa w kulturze.

PO PIĄTE: mimo rozwijania form współpracy międzyinstytucjonalnej diagnozowany jest niski poziom zsięciowania i systemowego powiązania organizacji realizujących działania kulturalne. Brakuje wypracowanego modelu współpracy i zaufania między partnerami potencjalnych działań wspólnych.

REKOMENDACJE

PO PIERWSZE: warto przeczytać raport i go przedyskutować, uspołeczniającym tym samym jego rezultaty i umożliwiając refleksję nad konkluzjami w dyskusji z przedstawicielami lokalnej społeczności – zarówno zainteresowanymi mieszkańcami, jak i gronem aktorów instytucjonalnych (w tym, oczywiście, także lokalnym samorządem). Proces badawczy powinien być zaplanowany i kontynuowany.

PO DRUGIE: warto podjąć wyraźne starania w zakresie uruchomienia procesu budowania miejskiej strategii kulturalnej. Bez spójnego planu i mądrej polityki kulturalnej wszystkie rozpoczęte diagnozy będą jedynie przyczynkarskimi rozpoznaniem bez konkretnych efektów. Prowadzona polityka kulturalna powinna bazować na wiedzy o sygnalizowanych w raporcie przemianach współczesnej kultury i praktyk uczestnictwa w kulturze.

PO TRZECIE: warto budować refleksję strategiczną w obszarze możliwych modeli wsparcia dla lokalnej kultury i intensywnie pracować nad zapewnieniem i pozyskaniem zasobów (przede wszystkim: środków finansowych), które pozwolą na realizację planowanych działań. Niewystarczająca ilość zasobów przełoży się – z różnych powodów – negatywnie na możliwość realizacji polityki kulturalnej miasta / poszczególnych instytucji.

PO CZWARTE: warto uzbroić się w cierpliwość. Zarówno proces diagnozowania, jak i budowania strategii jest czaso- oraz energochłonny. O roli kultury w mieście trzeba myśleć w szerszej perspektywie zmiany społecznej w Malborku i próbować kreślić scenariusze rozwojowe zarówno krótko-, jak i długookresowe (także z udziałem ekspertów zewnętrznych).

PO PIĄTE: warto kontynuować prace nad udrożnieniem współpracy międzyinstytucjonalnej (wewnątrz- i międzysektorowej), dokonać oceny istniejących narzędzi i platform współpracy oraz zaprogramować nowe formuły działań. Warto rozwijać współpracę opartą na modelu dialogicznym, dbając nie tylko o rezultaty wspólnej pracy, ale przede wszystkim jakość partycypacji i procesu współpracy.

PO SZÓSTE: warto rozwijać portfel kompetencji kadr w instytucjach kultury, zmierzając jednocześnie do rozwijania w nich włączającego modelu zarządzania. Ewolucja struktury instytucji jest ważnym elementem w procesie dostosowania się organizacji do wymogów dynamicznie zmieniającego się otoczenia społecznego. Lepsza jakość kadr kultury pozwoli też na bardziej efektywny monitoring i ewaluację działalności.

PO SIÓDME: warto inicjować działania mające na celu mapowanie nieoczywistych praktyk i aktywności, które są podejmowane poza tradycyjnie rozumianym sektorem. Warto jednak pamiętać, że skuteczna realizacja tego zadania będzie trudna z uwagi na występowanie zjawiska „triady braków”: (1) braku wiedzy o możliwościach współpracy instytucjonalnej, (2) braku doświadczeń takiego rodzaju współpracy i (3) braku zaufania między stronami potencjalnej współpracy.

PO ÓSME: warto przemyśleć możliwości skuteczniejszej komunikacji z lokalną społecznością, w tym promocji oferty miejskiej oferty kulturalnej. Dotyczy to przede wszystkim zbudowania udanych relacji z młodymi mieszkańcami miasta, którzy mogliby stanowić liczniejsze niż obecnie grono aktywnych uczestników w lokalnym polu kultury.

PO DZIEWIĄTE: warto umacniać pozycję Malborskiego Centrum Kultury i Edukacji jako „nowego gatekeepera” (demokratycznego przewodnika po świecie kultury, prowadzącego działalność edukacyjną, integracyjną i sieciującą) oraz „trzeciego miejsca” (przyjaznej przestrzeni spotkań i rozmów, inkluzywnej i otwartej dla wszystkich zainteresowanych, kładącej nacisk na budowanie klimatu do tworzenia dobrych relacji).

PO DZIESIĄTE: warto programować ofertę edukacji kulturowej w taki sposób, by wzmacniać współpracę między uczestnikami i kłaść nacisk na ideę udziału i uczestnictwa – nie wyniku czy osiągnięcia. Istotniejsze od sukcesu mierzonego nagrodą są: możliwość zdobywania nowych doświadczeń, przełamywania stereotypów i budowania poczucia autonomii i sprawstwa.